

Cynhadledd Safonau Cymru 2015 - Safonau a Moeseg mewn Byd sy'n Newid

Thema cynhadledd eleni oed "Safonau a Moeseg mewn Byd sy'n Newid" er mwyn adlewyrchu'r heriau a wynebir gan sector llywodraeth leol Cymru. Nod y gynhadledd oedd atgyfnerthu pwysigrwydd hyrwyddo a chynnal safonau uchel ac ymddygiad da a'r cyswllt rhwng ymddygiad da, llywodraethu da a darparu gwasanaeth ardderchog. Roedd y gynhadledd hefyd yn gyfle gwych i rannu syniadau, arferion gorau a dysgu.

Roedd 117 o bobl yn bresennol yn y gynhadledd o 27 o sefydliadau ledled sector cyhoeddus Cymru, yn cynnwys cynrychiolwyr o bob prif gyngor yng Nghymru, nifer o gynghorau cymuned, awdurdodau'r parciau cenedlaethol a'r gwasanaethau tân ac achub.

Mae'r sleidiau o'r gynhadledd ar gael yma:

<https://www.cardiff.gov.uk/ENG/Visiting/SCW2015/Presentations/Pages/default.aspx>

Crynodeb o'r cyflwyniadau yn y gynhadledd

Agorwyd y sesiwn gyntaf gydag araith gan Nick Bennett, Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru a ystyriodd p'un a oedd Egwyddorion Nolan yn addas i'r pwrpas yn yr hinsawdd gyfredol ac am yr 20 mlynedd nesaf. Crynhoir y prif bwyntiau o'i gyflwyniad isod:

- Yn y cyd-destun cyfredol o boblogaeth sy'n heneiddio, toriadau mewn gwariant cyhoeddus, integreiddio'r GIG/Gwasanaethau Cymdeithasol, ad-drefnu posib i lywodraeth leol a'r symudiad tebygol tuag at ostyngiadau pellach ym maint a lefel darpariaeth y wladwriaeth - mae egwyddorion Nolan yn parhau i fod yn addas i'r pwrpas ond o bosib nad ydynt bellach yn ddigonol.
- Mae angen arweinyddiaeth - effeithiol ac wedi'i dosbarthu - yn ogystal â'r egwyddorion a'r mecanwaith cwynion ffurfiol. Mae'r cwynion i'r Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yn flinderus (megis cynghorwyr yn 'twrtian ac yn pwffian'), yn sgil diffyg arweinyddiaeth.
- Mae angen "gosod gwarchodwr" yn gyntaf, cyn dod at yr Ombwdsmon gan fod eu hadnoddau'n gyfyngedig. Dylai'r 'gwarchodwyr' fod yn bawb, o staff rheng-flaen i'r rheini sy'n gyfrifol am lywodraethu.
- Croesawodd Nick y Mesur Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus (Cymru) newydd oherwydd ei fod yn caniatáu i'r Ombwdsmon symud o fod yn adweithiol i fod yn gweithio ar eu menter eu hunain. Bydd y Mesur (os a phan gaiff ei ddeddfu) yn eu galluogi i ystyried cwynion am ysbytai preifat (os

comisiynir gwasanaethau gan ddinasyddion preifat) a derbyn cwynion a wneir ar lafar.

Fe wnaeth tri siaradwr pellach rannu eu meddyliau ar Egwyddorion Nolan a'u defnydd presennol hefyd.

Lyn Cadwallader - Prif Weithredwr, Un Llais Cymru

- Fe wnaeth Lyn amlinellu pwysigrwydd arweinyddiaeth effeithiol ar bob lefel o lywodraeth hefyd.
- Croesawodd ofynion y Ddeddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol i gynhyrchu adroddiadau blynyddol ac ymagwedd rheoli perfformiad ar gyfer Cynghorau Cymuned a Thref (CCaTh).
- Rhaid i Lywodraeth Cymru ddiffinio pwrpas CCaTh fel y gallant symud ymlaen yn fwy hyderus. Mae'n glir bod angen newid diwylliannol ar CCaTh yn cynnwys cymwyseddau a sgiliau newydd fel y gallant fod yn gyrff sy'n darparu. Mae angen i CCaTh gael mandad etholiadol clir hefyd a rheoli ymgynghori effeithiol gan fod canfyddiad y cyhoedd o'u gwaith yn isel.
- Tra bod nifer y cwynion sy'n deillio o CCaTh wedi gostwng yn ddiweddar, mae angen i fwy o gynghorau ymgymryd â hyfforddiant ar foesegau a safonau.

Peter Davies, Llywydd Panel Dyfarnu Cymru

- Cydraddoldeb a pharch yw'r materion mwyaf sylweddol ar gyfer safonau a moesegau o hyd. Golyga hyn fod yna angen parhaus ar gyfer hyfforddiant i gynghorwyr ynghyd â chyrsgiau gloywi.
- Rhaid i systemau mewnol gael eu cefnogi gan fonitro allanol, ond a yw aelodau pwyllgorau safonau yn rhy agos i fod yn wrthrychol ac yn annibynnol?

Jan Williams, Comisiynydd Annibynnol Cwynion yr Heddlu Cymru

- Fe wnaeth Jan bwysleisio pwysigrwydd arweinyddiaeth hefyd. Yr hyn sy'n bwysig yw gosod safonau priodol, diwylliant, a gwneud y peth iawn bob dydd sy'n gofyn am ymddygiad moesegol. Mae angen mwy na dim ond polisïau, trefnau ac ymarferion; mae hyfforddiant yn hanfodol ynghyd ag osgoi llwytholdeb pan fo pethau'n mynd o chwith.

Gweithdai

Cynhaliwyd pum gweithdy ar ddau achlysur yn y gynhadledd.

1. Cyfryngau Cymdeithasol - Peidio â mynd i Drwbl - Patrick Arran, Pennaeth Cyfreithiol, Gwasanaethau Democrataidd a Chaffael, Cyngor Dinas a Sir Abertawe a Daniel Hurford, WLGA.

Roedd dwy ran i'r gweithdy hwn. Roedd y gyntaf yn canolbwyntio ar sut y gellir defnyddio gwahanol fathau o gyfryngau cymdeithasol (e.e. Facebook, Twitter a blogio) i gadw mewn cysylltiad â'r cyhoedd a strategaethau i'w defnyddio'n effeithiol. Roedd yr ail ran yn canolbwyntio ar sut i beidio â mynd i drwbl drwy ddarparu gwybodaeth ar faterion cyfreithiol, ynghyd â chyfraith achos diweddar oherwydd gall y ddeddf difenwad fod yn berthnasol i faterion cyfryngau cymdeithasol.

Gwelir fod e-bost a chyfryngau cymdeithasol wedi newid ymddygiad cynghorwyr ac maent wedi golygu eu bod yn postio eitemau ar gyfryngau cymdeithasol na fyddent wedi'u dweud fel arfer a rhoi pethau mewn e-bost na fyddent wedi'u rhoi mewn gohebiaeth 'ffurfiol' megis llythyr.

Mae gan y cyfryngau cymdeithasol y potensial i gael effaith gadarnhaol sylweddol ar gynghorwyr a bywyd y cyngor ond rhaid cymryd gofal yn sgil digyfryngedd (unwaith y byddwch wedi postio rhywbeth, ni allwch ei dynnu'n ôl), materion ynghylch naws/llais a'r ffiniau cyfnewidiol rhwng rôl person fel cynghorydd a'u bywyd preifat.

Mae'r cyfryngau cymdeithasol yn rhoi cyfle dwyffordd i'r cyngor a chynghorwyr i ennill gwybodaeth am y bobl y maent yn eu gwasanaethu ynghyd â darparu gwybodaeth, ond rhaid eu defnyddio'n gyfrifol a rhaid rheoli'r risgiau.

2. Canu'r Gloch - Sioned Wyn Davies, Rheolwr Gwasanaethau Cyfreithiol a Dirprwy Swyddog Monitro, Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam gyda Kumi Ariyadasa, Cyfreithiwr yng Nghyngor Dinas Caerdydd.

Roedd y gweithdy hwn yn adolygu arferion gorau a chanllawiau, rôl pwyllgorau safonau a moesegau wrth adolygu achosion a dulliau o gyfathrebu. Roedd yn ystyried rôl y pwyllgor wrth fodloni ei ofynion statudol a'i rôl/diddordeb ehangach mewn moesegau a diwylliant y sefydliad i hyrwyddo safonau.

Cafwyd trafodaeth hir yn y gweithdy ynghylch rôl a chylch gorchwyl pwyllgorau safonau a moesegau, a ph'un a oedd gan y rheini a enwyd yn 'bwyllgorau safonau' gylch gorchwyl mwy cyfyngedig na'r rheini y mae eu rôl yn cynnwys moesegau yn benodol hefyd; ac i ba raddau y dylai pwyllgorau fod yn rhagweithiol yn hytrach na bod yn ymatebol. Nodwyd bod rhai cynghorau wedi ychwanegu materion megis goruchwylio trefniadau canu'r gloch i swyddogaethau statudol eu pwyllgorau safonau, fel y caniateir drwy'r gyfraith. Y rhesymeg y tu ôl i'r ymagwedd hon yw bod

canu'r gloch yn adroddiad a wneir er budd y cyhoedd, a allai godi materion moesegol ac effeithio ar ganfyddiad y cyhoedd. Mae cynghorau eraill wedi mabwysiadu trefniadau gwahanol, ynghylch canu'r gloch fel mater cyflogaeth yn unig, ac mae eraill yn adrodd i Bwyllgorau Craffu neu Archwilio.

Cydnabuwyd bod trefniadau canu'r gloch effeithiol yn rhoi gwarchodaeth i weithwyr Cynghorau ynghyd ag i'r sefydliad ei hun. Fodd bynnag, mae'n bosib bod rhai sefydliadau yn ei chael hi'n anodd dygymod â'u trefnau canu'r gloch; a rhaid i'r diwylliant a'r agweddau o fewn y sefydliadau hynny gael eu tynnu i mewn i fod yn unol ag egwyddorion Nolan.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd arweinyddiaeth, diwylliant a pherchnogaeth staff, ynghyd â threfnau clir a hyfforddiant, a chafwyd cytundeb cyffredinol y dylai rhywbeth oni bai am reolaeth llinell fod ar gael o fewn a'r tu allan i'r sefydliad. Awgrymodd rhai oedd yn bresennol y dylid ymdrin â chanu'r gloch y tu allan i awdurdodau lleol er mwyn hyrwyddo gwrthrychedd, ac y dylid mynd ar ôl hyn yn genedlaethol, gan ddwyn i mewn yr Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus.

3. Cynghorau Cymuned - Llywodraethu a Safonau - Iwan Evans, Pennaeth Gwasanaethau Cyfreithiol, Swyddog Monitro, Cyngor Gwynedd a Lyn Cadwallader, Prif Weithredwr, Un Llais Cymru.

Roedd y gweithdy hwn yn edrych ar brofion cymhwysedd, democratiaeth, gallu, capasiti a llywodraethu arfaethedig newydd Llywodraeth Cymru. Ystyriwyd goblygiadau ymarferol y profion hynny. Roedd hyn yn adlewyrchu ar yr amrywiad sylweddol yn nhermau poblogaeth ac adnoddau a chapasiti staff a oedd yn bodoli ledled y sector yng Nghymru. Roedd canfyddiad y byddai cyflawni'r trothwyon hyn yn cyflwyno heriau gwahanol i wahanol awdurdodau.

Gan ddatblygu o'r drafodaeth honno, trafodwyd rôl partneriaethau a chydweithio fel cerbyd ar gyfer datblygu capasiti ac amlinellodd y drafodaeth enghreifftiau o drefniadau ar y cyd a oedd eisoes yn weithredol neu'n cael eu datblygu. Roedd y drafodaeth hon hefyd yn adlewyrchu'r ffaith bod materion ynghylch llywodraethu ac atebolrwydd yn codi ac ymatebion a datrysiadau'n cael eu darganfod ble roedd trefniadau ar y cyd yn cael eu datblygu.

Roedd y trafodaethau hefyd yn ein tynnu at yr heriau ariannol cyfredol a'r rôl y gallai Cynghorau Cymuned ei chwarae wrth gymryd rhan neu ddarparu gwasanaethau yn lle'r Cynghorau Sir neu gyda nhw. Codwyd pryderon ynghylch cyflymder y newidiadau oedd yn digwydd a gallu Cynghorau Cymuned i ymateb yn benodol os oedd hyn yn golygu newidiadau i'r presept. Roedd teimlad clir bod angen trafodaeth ynghylch disgwyliadau a chapasiti.

Fe ystyriodd y grwpiau faterion ynghylch llywodraethu a'r Cod Ymarfer hefyd. Un thema a godwyd oedd ynghylch profiad rhai Cynghorau gydag aelodau anodd a'r effaith y gallent ei chael ar weithrediad y busnes. Gellid ystyried prosesau datrys lleol

ar lefel Cyngor Cymuned ond rhaid oedd cydnabod mai sefydliadau bychain oedd yn ceisio ymdrin â'r materion hyn gan fwyaf.

4. Datrys Cwynion yn Lleol - Ymarferoldeb - Mel Jehu MBE, Cadeirydd Pwyllgor Safonau a Moesegau Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf a Paul Lucas, Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cyfreithiol a Democrataidd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf.

Roedd y gweithdy'n adolygu profiad Pwyllgor Safonau RCT wrth weithredu Trefn Datrys Leol ar gyfer cwynion lefel isel Aelod am Aelod.

Nodwyd bod cyflwyno'r Protocol wedi arwain at welliant i ymddygiad Aelodau: Ni dderbyniwyd unrhyw achosion newydd ers mis Ebrill 2013. Pwysleisiwyd pwysigrwydd gweithred gadarn gan Aelodau Pwyllgorau Safonau wrth ymdrin â gwrandawiadau a chwynion dan y Protocol Lleol. Un deilliant allweddol oedd gwell dealltwriaeth o'r hyn y gellid ei ystyried yn gŵyn gyfreithlon a lle i dynnu'r lefel trothwy ar gyfer ymryson gwleidyddol.

Cafwyd trafodaeth faith yn y gweithdy ynghylch y posibilrwydd o ymestyn trefn datrys leol i gynghorau tref a chymuned.

Un mater allweddol oedd diffyg cosb (ac eithrio cerydd) i ymdrin ag ymddygiad lefel isel parhaus gan Aelodau a oedd yn gwrthod cydymffurfio â'r broses datrys leol. Pwerau cynhenid Cyngor i reoli ymddygiad fel y nodir yn achos 2001 o R v Broadland District Council ex parte. Trafodwyd Lansley yn y cyd-destun hwn hefyd.

Yn olaf, nodwyd bod Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) yn debygol o ymestyn rôl Pwyllgorau Safonau i reoli perfformiad Aelodau h.y. presenoldeb mewn cyfarfodydd a hyfforddiant.

5. A yw Egwyddorion Nolan yn addas i'r pwrpas yn yr hinsawdd gyfredol ac am yr 20 mlynedd nesaf? - Nick Bennet, Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus a Delyth Jones, Swyddog Monitro, Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy.

Roedd y gweithdy hwn yn barhad o'r drafodaeth yn sesiwn y bore.

Themâu cyffredin yn y gynhadledd

Mae nifer o aelodau sy'n gweithredu ar sail foesol mewn sefydliadau. Mae'r rhain yn cynnwys Arweinydd y Cyngor ac arweinwyr grwpiau gwleidyddol eraill, chwip pleidiau, y prif weithredwr, y swyddog monitro a'r pwyllgor safonau. Mae ganddynt oll rôl i'w chwarae wrth geisio gwella diwylliant moesegol cynghorau. Mae'r Cod Ymarfer yn gefndir pwysig ond mae'n bwysig i'r arweinwyr weithio'n anffurfiol drwy osod esiamp i eraill i'w dilyn a gweithio'n agos gydag unigolion (yn y grwpiau gwleidyddol yn arbennig).

Pan fo ymddygiad anfoesegol yn digwydd, cododd y rheini oedd yn y gynhadledd bryderon ynghylch y math o gosbau oedd ar gael (pa mor llym ydynt), sut mae'r rhain yn cael eu gweithredu a 'grym' cerydd fel cosb. Yn gysylltiedig â'r pwynt hwn, roedd cynghorau'n awyddus i glywed y gwahanol ffyrdd y mae cynghorau eraill wedi'u defnyddio'n llwyddiannus i ymdrin ag unigolion 'diegwyddor'.

Cafwyd trafodaeth hefyd ar rôl y Pwyllgorau Safonau a Moesegau yn dilyn dyfarniad Calver sydd wedi codi'r trothwy o'r hyn a ystyrir yn ymddygiad anfoesegol gan gynghorwyr. Gofynnwyd nifer o gwestiynau:

- A ddylai pwyllgorau fod yn fwy pendant wrth benderfynu eu hunain ynghylch yr hyn nad yw'n ymddygiad derbyniol?
- A ddylai pwyllgorau fod yn fwy rhagweithiol wrth 'chwilio am waith' er mwyn ceisio gwella diwylliant moesegol sefydliadau?
- Ar ba bwynt y mae Pwyllgorau Safonau a Moesegau yn peryglu colli eu hannibyniaeth?

Yn y pen draw, mae atal yn well na gwella, ac felly mae hyfforddiant yn hanfodol wrth ledaenu'r negeseuon amrywiol ynghylch ymddygiad moesegol. Cafwyd trafodaeth ynghylch a ellid darparu hyfforddiant mewn gwahanol ffurfiau i gyd-fynd ag arddulliau dysgu cynghorwyr ac a ellid gwneud hyfforddiant yn orfodol. Pa ddulliau eraill, y tu hwnt i hyfforddiant, sydd ar gael i hyrwyddo ymddygiad da rhwng cynghorwyr?

Cafwyd trafodaethau diddorol ynghylch Cynghorau Cymuned a Thref yn y gynhadledd. O gofio y gallai CCaTh dderbyn mwy o gyfrifoldebau, roedd pryder bod y gefnogaeth maent yn ei derbyn ar faterion moesegol yn amrywio ar draws y prif gynghorau. Rhaid meddwl ymhellach ynghylch sicrhau bod CCaTh yn derbyn yr holl wybodaeth ac yn cael eu cefnogi'n iawn. Clywodd y gynhadledd nad oedd pethau'n hawdd i glercod pan fyddant yn cael eu trin yn amhriodol gan aelodau, yn enwedig ers achos Calver a oedd yn awgrymu bod gan wleidyddion hawl i fod yn gadarn mewn cyd-destun gwleidyddol.

Mae tri-chwarter y cwynion i'r Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yn cael eu cau wedi ystyriaeth gychwynnol. Mae'n bwysig, felly, bod cynghorwyr yn deall hyn a bod yr arfer o ymchwilio i gwynion yn lleol a chan yr Ombwdsmon yn gostus ac yn defnyddio adnoddau prin.

Mae ymddygiad y mwyafrif llethol o gynghorwyr yn dda ac mae enghreifftiau o lygredigaeth mewn llywodraeth leol yng Nghymru yn brin. Dylid gwneud mwy er mwyn rhannu'r ffaith hon yn rhagweithiol, serch y pryderon na fyddai gan y cyfryngau ddiddordeb mewn stori 'newyddion da' fel hyn.

Enghreifftiau o arfer dda

Mae'n bwysig cael digwyddiadau rheolaidd, megis y gynhadledd hon, i rannu 'arfer dda' rhwng cynghorau lleol. Mae enghreifftiau'n cynnwys:

- Mae Cyngor Caerdydd yn ei gwneud yn ofynnol i'r holl gynghorwyr lofnodi 'Ymrwymiad Caerdydd' sy'n atgyfnerthu Cod Ymddygiad Aelodau ac yn ffurfio rhan o'r cod moesegol sy'n rhwymedigaeth i holl Gynghorwyr Cyngor Caerdydd.
- Mae Cadeiryddion Pwyllgorau Safonau a Moesegau yng ngogledd Cymru yn cyfarfod yn rheolaidd i rannu gwybodaeth, ond nid yw hyn yn digwydd yn y de.
- Mae aelodau Pwyllgorau Safonau Ceredigion wedi ymweld â'r holl Gynghorau Cymuned yn eu hardal.
- Mae gan gynghorau ffyrdd gwahanol o gynnal datrysiadau lleol. Yn RCT, mae'r cyngor cyfan yn rhan o'r broses yn hytrach na thri aelod Annibynnol yng Nghaerdydd. Pa broses sy'n gweithio orau a pham?
- Mae amrywiaeth yn y graddau o hyfforddiant a gynhelir i aelodau Pwyllgorau. Roedd RCT yn defnyddio chwarae-rôl strwythuredig yn eu hyfforddiant i aelodau ac mae hyn wedi derbyn adborth cadarnhaol.
- Mae amrywiaeth eang yn nifer y cwynion sydd wedi'u datrys yn lleol ledled Cymru. Nid oes unrhyw achosion wedi bod yn RCT ers mis Mawrth 2013.

Rhagfyr 2015